

ТИПОЛОГІЯ ГОРЩИКІВ З ПОСЕЛЕННЯ ГРУБЕШІВ ПІДГІРНИЙ

На усіх без винятку поселеннях фрагменти кераміки складають найбільшу категорію знахідок. Ця категорія певною мірою окреслює обличчя тієї чи іншої археологічної культури. На основі типології кераміки визначається культурна та хронологічна приналежність багатьох археологічних пам'яток, а також встановлюється генетичний зв'язок між окремими культурними спільнотами. Висновки опрацьованих окремих керамічних комплексів дають можливість робити широкий науковий аналіз. На сьогодні багато археологів застосовують статистичний метод дослідження кераміки, який дозволяє зробити цей процес досить універсальним. Ця статистика дає найкращі результати подібності та відмінності як окремих форм посуду, так і цілого масиву на основі конкретних величин.

Таблиця 1

Список ознак для описання горщиків

Найменування сукупності ознак	Індекс ознаки	Зміст ознаки
Мірні ознаки	P_1	Діаметр вінця
	P_2	Діаметр основи шийки
	P_3	Найбільший діаметр тулуба
	P_4	Діаметр дна
	P_5	Загальна висота посудини
	P_6	Висота шийки
	P_7	Висота плеча
	P_8	Висота придонної частини
Показники форми, що відображають профіль та пропорції посудини	ΦA	Відносна висота шийки $P_6:P_2$
	ΦB	Ступінь відхилення шийки $(P_1-P_2):2P_6$
	ΦB	Відносна висота плеча $P_7:P_3$
	$\Phi \Gamma$	Ступінь опуклості плеча $(P_3-P_2):2P_7$
	ΦD	Загальна пропорція посудини $P_5:P_3$
	ΦE	Співвідношення верхньої та придонної частин $(P_6+P_7):P_8$
	$\Phi \mathcal{Z}$	Загальна конфігурація верхньої частини посудини $(2P_3-P_1-P_2):(4(P_6+P_7))$
	ΦI	Загальна конфігурація придонної частини посудини $(P_3-P_4):2P_8$

Поселення Грубешів Підгірний розташоване в Грубешівському повіті Люблінського воєводства, що на території Польщі (рис. 1). Це прикордонні території, які межують з Україною. Грубешів Підгірний багаточасова пам'ятка, що представлена матеріалами доби неоліту, епохи бронзи, римського часу та X–XIII ст. [Banasiewicz, Koman, Buszewicz, Panasiewicz, 1992, s. 44–49; 1993, s. 52–58]. Для характеристики керамічного посуду з цієї пам'ятки використано розроблену В. Генінгом та вдосконалену В. Петрашенко програму для статистичного опрацювання кераміки, де посудина описується набором ознак, що відбивають

різні, проте характерні її риси (табл. 1) [Генінг, 1973, с. 114–125; 1992, с. 45–89; Петрашенко, 1992, с. 22–40].

Для порівняльного аналізу відбиралися як усі цілі форми посудин так і фрагменти, представлені верхніми частинами до найменшого і найбільшого діаметрів по основі шийки і по тулубу та придонними частинами. Максимальна вибірка керамічного матеріалу з поселення становить 102 одиниці, що достатньо за статистичними критеріями порівняння.

Таблиця 2

Характеристика параметрів горщиків та величини їх інтервальних груп

Індекс ознаки	Величини інтервальних груп (см)				
	1 дуже мала	2 мала	3 середня	4 велика	5 дуже велика
P_1	До 10	11–15	16–25	26–35	36
P_2	До 10	11–15	16–25	26–35	36
P_3	До 15	16–25	26–35	36–45	46
P_4	До 5	6–10	11–15	16–25	26
P_5	До 15	16–25	26–35	36–45	46
P_6	До 1	1,1–2,5	2,6–5,0	5,1–10,0	10,1
P_7	До 5	6–15	16–25	26–35	36
P_8	До 5	6–15	16–25	26–35	36

Таблиця 3.1

Параметри горщиків з поселення Грубешів Підгірний

Індекс ознаки	Категорії параметрів для сумарних показників					Усього
	1 дуже мала	2 мала	3 середня	4 велика	5 дуже велика	102
P_1	–	16	63	2	–	81
P_2	2	28	53	–	–	83
P_3	4	40	14	–	–	58
P_4	–	29	15	–	–	44
P_5	1	19	5	–	–	25
P_6	–	79	2	–	–	81
P_7	43	14	–	–	–	57
P_8	–	12	14	–	–	26

На першому етапі посуд поділено на класи, в яких об'єднано горщики з однотипним набором складових часток. До класу А віднесено посудини, які мають шийку, плечики, придонну частину та денце, тобто цілі горщики. У статистичне опрацювання цього класу було включено 25 одиниць, для яких використано вісім параметрів $P_1, P_2, P_3, P_4, P_5, P_6, P_7, P_8$, за якими визначають показники пропорцій.

До класу Б віднесено 31 фрагмент горщиків, що представлені верхніми частками до найбільшого розширення, які мають параметри P_1, P_2, P_3, P_6, P_7 .

Посуд класу В репрезентований начинням зі збереженими шийками до найменшого розширення (основа шийки), що визначається за трьома параметрами P_1, P_2, P_6 . До статистичного опрацювання цього класу віднесено 25 фрагментів посуду.

Посуд класу Г представлений горщиками, в яких немає плечиків, шийки, а тільки придонна частина з денцем. Усього до цього класу відібрано 18 уламків.

До класу Д та Е віднесено 3 фрагменти посудин, що є поодинокими у керамічному комплексі поселення. Зокрема це один фрагмент начиння без шийки, але з плечиками, придонною частиною і денцем та 2 уламки, один з яких – привінець частина з максимальним

розширенням тулуба; інша – без максимального розширення. Ці два класи, враховуючи кількісний склад, не впливають на типологічну характеристику керамічного комплексу поселення.

Наступний етап роботи полягає у розгляді колекції за абсолютними величинами керамічних посудин (табл. 2).

За параметром P_1 (діаметр вінця) з малим діаметром до 16 см у колекції 16 горщиків (19,7 %). Найбільшу за кількістю групу з 63 (77,8 %) посудин складають вінця з середнім діаметром – 16 до 25 см. До посуду з великим діаметром вінець від 26–35 см відносяться 2 горщики (2,5 %).

Таблиця 3.2

Параметри горщиків з поселення Грубешів Підгірний

Індекс ознаки	Категорії параметрів для сумарних показників (кількість горщиків в %)					Усього %
	1 дуже мала	2 мала	3 середня	4 велика	5 дуже велика	100
P_1	–	19,7	77,8	2,5	–	100,0
P_2	2,5	33,7	63,8	–	–	100,0
P_3	6,9	69,0	24,1	–	–	100,0
P_4	–	65,9	34,1	–	–	100,0
P_5	4,0	76,0	20,0	–	–	100,0
P_6	–	97,5	2,5	–	–	100,0
P_7	75,4	24,6	–	–	–	100,0
P_8	–	46,2	53,8	–	–	100,0

За параметром P_2 (діаметр основи шийки) виділено такі групи: з дуже малим діаметром – до 10 см – 2 горщики (2,5 %), з діаметром 11–15 см – 28 посудин (33,7 %). Найбільшу групу репрезентує посуд із середнім діаметром основи шийки – 16–25 см – 53 горщики (63,8 %).

За параметром P_3 (найбільший діаметр тулуба) колекція поділяється на декілька груп. Найбільшу за кількістю групу представляють горщики з малим діаметром тулуба від 16–25 см – 40 посудин (69 %). З середнім діаметром від 26 до 35–14 горщиків, або 24,1 %. Найменшу групу становить посуд з дуже малим діаметром найбільшого розширення тулуба – 4 горщики, або 6,9 %.

За параметром P_4 у колекції виділяють 2 групи, що репрезентовані малими та середніми діаметрами донець. Так, найбільшу кількість становлять донець з малим діаметром від 6–10 см – 29 горщиків, 65,9 %, найменшу (від 11–15 см) з середнім діаметром – 15 горщиків, або 34,1 %.

За параметром P_6 (висота шийки) виділено також 2 групи. Майже усі горщики із колекції потрапляють до групи посудин з короткими шийками – від 1,1 до 2,5 см – 79 горщиків, або 97,5 %. У колекції групу з середньою висотою шийки від 2,6–5,0 см представляють лише 2 горщики, що становить 2,5 % від загальної кількості.

За параметром P_7 (висота плечика) найбільшу групу, яка нараховує 43 одиниці (75,4 %), становлять посудини з дуже малою висотою плечиків (до 5 см). Групу з 14 горщиків, або 24,6 % від загальної кількості, представляють посудини з малою висотою плечиків, тобто від 6 до 15 см.

За параметром P_8 (висота придонної частини) виділяють 2 групи – з малою та середньою висотою придонної частини. До групи з малої висотою придонної частини відносяться 12 горщиків, або 46,2 %, до групи із середньою висотою – 14, або 53,8 % від загальної кількості.

За параметром P_5 (загальна висота горщика) з 25-ти цілих посудин одна (4,0 %) має висоту, яка характеризується як дуже низька – до 15 см. Найбільшу групу з 19 (76 %) горщиків становлять посудини з низькою висотою, до середніх (за абсолютною висотою) відносяться 5 горщиків, або 20 % від загальної кількості.

Характеристика величин інтервалів показників форм

Деталі форми	Показник форми	Інтервальні групи				
		1	2	3	4	5
Шийка	ФА	0,07–0,19 дуже низька	0,20–0,32 низька	0,33–0,45 середня	0,46–0,58 висока	0,59 – дуже висока
Шийка	ФБ	0,00–0,20 пряма або ледь відхилена назовні	0,21–0,41 слабо відхилена назовні	0,42–0,62 середньо відхилена назовні	0,63–0,83 сильно відхилена назовні	0,84 і більше дуже сильно відхилена назовні
Плечико	ФВ	0,00–0,16 дуже мала	0,17–0,33 мала	0,34–0,50 середня	0,51–0,67 велика	0,68–0,84 дуже велика
Плечико	ФГ	0,05–0,20 дуже слабо випукле	0,21–0,36 слабо випукле	0,37–0,52 середньо випукле	0,53–0,68 сильно випукле	0,69 – дуже сильно випукле
Загальна пропорція	ФД	0,00–0,20 дуже низькі	0,21–0,41 низькі	0,42–0,62 середні	0,63–0,83 високі	0,84–1,04 дуже високі
Плечико	ФЕ	0,03–0,15 дуже мала	0,16–0,28 мала	0,29–0,41 середня	0,42–0,54 висока	0,55 – дуже висока
Верхня частина посудини (до найбільшого діаметра тулуба)	ФЖ	0,03–0,18 дуже слабо відхилена	0,19–0,34 слабо відхилена	0,35–0,50 середньо відхилена	0,51–0,66 сильно відхилена	0,67 і більше дуже сильно відхилена
Придонна частина	ФІ	0,16–0,26 дуже слабо відхилена	0,27–0,37 слабо відхилена	0,38–0,48 середньо відхилена	0,49–0,59 сильно відхилена	0,60–0,70 дуже сильно відхилена

Отже, горщики з поселення Грубешів Підгірний за абсолютними параметрами в основному посудинами з середнім діаметром вінця, короткою шийкою, дуже низькими плечиками та середньо- і слабовипуклим тулубом. Цілі форми горщиків переважно низької та середньої висоти (табл. 3, 1, 2).

Подальший етап дослідження – це розрахунок показників форми, тобто переведення кількісних ознак в якісні. Форму посуду із колекції характеризують такі показники – ФА, ФБ, ФВ, ФГ, ФД, ФЕ, ФЖ, ФІ. Окрім того, для кожного показника розраховано варіаційний розмах, поділений на п'ять інтервальних груп, кожний з яких отримав якісну оцінку. Характеристику величини інтервалу та її опис подано у таблиці (табл. 4).

За висотно-горловинним показником (ФА) – висота шийки по відношенню до її діаметру – горщики класу А, Б та В поділяються на 3 групи (табл. 5, 1). До першої групи (ФА₁) відноситься 65 посудин (80,3 %) дуже низькогорлих з величиною показника від 0,07 до 0,19. Наступна група (ФА₂) – 15 екземплярів (18,5 %). Це низькогорлі горщики, показник ФА яких від 0,20 до 0,32. Третя група представлена лише єдиною посудиною, висота шийки якої характеризується (ФА₅) як дуже висока – від 0,59 та більше.

Показник профілю шийки (ФБ) визначає ступінь вигину шийки від її основи. За цим показником посуд вищезазначених класів поділяють на 4 групи (табл. 5, 1). Перша група (ФБ₂) – горщики із слабопрофільованої відхиленою на зовні шийкою. Таких посудин у колекції 17 тобто 21,0 %. Друга та третя групи представлені однаковою кількістю посудин – по 28 екз., або по 34,6 %. Друга група (ФБ₂) – це горщики із середньопрофільованою плавно вигнутою назовні шийкою. До третьої відносяться посудини із сильнопрофільованою теж плавно вигнутою

назовні шийкою. Остання четверта група (ΦA_5) репрезентована єдиним горщиком (9,9 %), що має дуже сильнопрофільовану шийку, різко відігнута назовні.

За висотним показником плечиків (ФВ) в класах А, Б та Е в колекції виділяють 4 групи (табл. 5, 2). До першої (ФВ₁) відноситься 1 горщик, тобто 1,8 %, це посудина з дуже низькими плечиками, висотний показник якої коливається від 0,00 до 0,16. До другої (ФВ₂) групи відноситься 11 горщиків (19,3 %), у яких відношення висоти плечиків до найбільшого діаметра по тулубу знаходиться в межах від 0,17 до 0,33 і вони характеризуються як низькі. Третя група (ФВ₃) найчисельніша та нараховує 32 посудини (56,1 %). В цій групі показник коливається в межах 0,34–0,50. Це середній показник за висотою. Останню, четверту групу (ФВ₄) складають 13 посудин, тобто 22,8 % з висотним показником 0,51–0,67. Це група посуду з високими плечиками.

Таблиця 5.1

Виміри показників верхніх часток горщиків

Виміри показників верхніх часток горщиків Клас А, Б та В – 81 екз.						
Показник форми	Найменування показників	Категорії вимірів - інтервальні групи (кількість посуду %)				
ФА	Відносна висота шийки(горловини)	Дуже низькогорлі 80,3%	Низькогорлі 18,5%	Середні -	Високі -	Дуже високі 1,2%
ФБ	Профіль шийки	Пряма або ледь відхилена назовні (дуже слабопрофільована) -	Слабо відхилена назовні (слабопрофільована) 21,0 %	Середньо відхилена назовні (середньопрофільована) 34,6 %	Сильно відхилена назовні (сильнопрофільована) 34,6 %	Дуже сильно відхилена назовні (дуже сильнопрофільована) 9,9 %

Таблиця 5.2

Виміри показників верхніх часток горщиків

Виміри показників верхніх часток горщиків Клас А, Б та Е – 57 екз.						
Показник форми	Найменування показників	Категорії вимірів – інтервальні групи (кількість посуду %)				
ФВ	Відносна висота плечика	Дуже низька 1,8 %	Низька 19,3 %	Середня 56,1 %	Висока 22,8 %	Дуже висока -
ФГ	Профіль плечика	Дуже слабо випукле (дуже слабопрофільоване) 21,0 %	Слабо випукле (слабопрофільоване) 28,1 %	Середньовипукле (середньопрофільоване) 43,9 %	Сильно випукле (сильнопрофільоване) 7,0 %	Дуже сильно випукле (дуже сильнопрофільоване) -

За показником випуклості плечиків (ФГ) горщики з поселення Грубешів Підгірний поділяють також на 4 групи (табл. 5, 2). До першої групи (ФГ₁) відносяться горщики з дуже слабопрофільованими ледь випуклими плечиками, показник ФГ яких від 0,05 до 0,20. Їхня кількість в колекції становить 12 посудин, або 21,0 % від загальної кількості. До другої групи (ФГ₂) належать 16 горщиків, тобто 28,1 %. Це слабопрофільовані посудини, ледь випуклі, з показником ФГ у межах 0,21–0,36. До третьої (ФГ₃) відносяться горщики середньопрофільованих форм показник яких знаходиться в межах від 0,37 до 0,52. Таких посудин найбільше у колекції – 25 екз., або 43,9 %. До четвертої, останньої групи (ФГ₄)

належать сильнопрофільовані горщики з добре вираженими опуклими плечиками. Показник ФГ коливається в межах 0,53–0,68. У колекції їхня кількість становить 4 посудини, тобто 7,0 %.

Окрім показника ФЖ усі інші є характерними для цілих форм посуду. Показник ФЖ відображає загальну конфігурацію точніше пропорцію верхньої частини посудини (вище найбільшого діаметра по тулубу), та є характерним не тільки для класу А, тобто для цілих посудин, але й для класу Б. Він відображає тенденцію зміни горщиків від широкогорлих до вузькогорлих. За цим показником горщики вищезазначених класів з поселення діляться на 3 групи (табл. 5,3). Основна кількість посудин з колекції відноситься до дуже широкогорлих, або відкритого типу (ФЖ₁) та просто широкогорлих горщиків (ФЖ₂). Так, широкогорлих горщиків – 31 екз, або 55,4 %, а дуже широкогорлих, або відкритого типу – 13 екз, тобто 23,2 %. Остання, третя група представлена горщиками із середньою шириною горловини – це 12 екз., тобто 21,4 % від загальної кількості.

Для цілих форм, тобто для класу А показник ФД висоти посудини, точніше її загальної пропорції дуже різноманітний. У колекції представлено всі 5 груп (ФД₁₋₅) від найнижчих до найвищих (табл. 5,4). З 25 екз. класу А найбільше горщиків середніх розмірів (ФД₃) – 12 посудин, або 48,0 %. Наступну за кількістю групу становлять високі (ФД₄) посудини – 6 екз., тобто 24,0 %. До низького (ФД₂) та дуже низького (ФД₁) посуду відносяться 6 горщиків, точніше – дуже низькі – 4 екз., тобто 16,0 %, а низькі – 2 екз., або 8,0 %. Лише один горщик у колекції, тобто 4,0 % від загальної кількості за показником ФД належить до дуже високих.

Для характеристики розташування плечиків, точніше їхньої висоти, за показником ФЕ (табл. 5,4) виділяють 3 групи: (ФЕ₁) – дуже мала висота плеча, тобто значно вище середини висоти посудини – 13 екз., або 52,0 %; (ФЕ₂) – мала висота плеча або вище середини висоти горщика – 11 екз., або 44,0 % від загальної кількості посуду у колекції. Остання, третя група (ФЕ₃) представлена лише однією посудиною з середньою висотою плечика, проте вищою середини висоти горщика – 1 екз., тобто 4,0 %.

За показником ФІ, який характеризує загальну конфігурацію придонної частини, точніше тенденцію зміни донець від широких до сильно звужених (табл. 5,4), виділяють такі групи: (ФІ₁) – горщики з дуже широким денцем, придонна частина яких дуже слабо відхилена – 1 екз., або 4,0 %; (ФІ₂) – найбільша за кількістю група у колекції – 17 екз., тобто 68,0 %, це горщики з широким дном та слабо відхиленою придонною частиною; (ФІ₃) – посудини з середньовідхиленою придонною частиною та середніх розмірів денцем – 7 екз., або 28,0 %.

Отже, на основі висновків статистичного опрацювання керамічного комплексу з поселення Грубешів Підгірний можна стверджувати, що основна кількість горщиків є широкогорлою з низькою та дуже низькою висотою горловини, середньо- та сильнопрофільованою шийкою з середніми та високими слабо- та середньовипуклими плечиками. Для цілих форм горщиків вищезазначені показники є аналогічними, а додаткові характеризують посуд колекції як з дуже малим і малим плечем слабо- і середньовідхиленою придонною частиною, з широким та середнім денцем. Щодо висоти посудин, тобто їх загальних пропорцій, то в колекції представлені горщики як дуже низькі, так і дуже високі, проте основна кількість посудин відноситься до середніх та високих.

Показники форми дають уявлення про співвідношення всієї посудини та окремих її частин. За пропорціями, які відображають показники форми, виділяються групи, де посудини мають однакові показники ФА, ФБ, ФВ, ФГ, ФЖ для верхніх частин горщиків до найбільшого розширення та додаткові ФЕ, ФІ, ФД для цілих форм. Проте групи, які мають однакові вищезазначені показники, виявились дуже дрібними. Тому для типології було відібрано ознаки, які найкраще відображають хронологічні зміни, а саме – профілювання шийки та плеча, а також описові ознаки, такі як лінія шийки, плеча та зріз вінця. Кореляція цих ознак дозволила виділити 11 типів кружальних горщиків (табл. 6). Окрім того, в межах типу виокремлено варіанти за трьома ознаками – висота горловини, плеча та загальна конфігурація верхньої частини горщика.

Горщики типу І – представлені 9 екземплярами, або 16,1 % від загальної кількості (рис. 4, 14). Тип поділяється на три варіанти.

Тип І. Варіант 1 – це посудини із слабопрофільованими низькими відкритого типу шийками, з ледь випуклими низькими плечиками, що плавно переходять у тулуб. Вінце просте заокруглене при завершенні. Цей тип репрезентований всього одним екземпляром цілої посудини середньої висоти.

Тип І. Варіант 2 представлений 6 горщиками. Це також слабопрофільовані дуже низькогорлі, відкритого типу посудини з ледь випуклими середньої висоти плечиками. Вінця двох типів – прості, косо зрізані, заокруглені при завершенні або відтягнуті до низу та відхилені назовні майже під прямим кутом, утворюючи внутрішню площадку, верхній край яких оформлений у вигляді горизонтально-зрізаного “зубчика”. Цілі горщики (5 екземплярів) мають середню висоту, як і в попередньому варіанті. Двома посудинами репрезентований тип І варіанту 3. Це цілі середні та високі горщики з дуже низькими слабопрофільованими відкритого типу шийками, з слабо випуклими високими плечиками. Вінця аналогічні попередньому варіанту.

Отже, перший тип загалом характеризується слабопрофільованими низькими відкритого типу шийками з ледь випуклими від низьких до високих плечиками, що плавно переходять у тулуб.

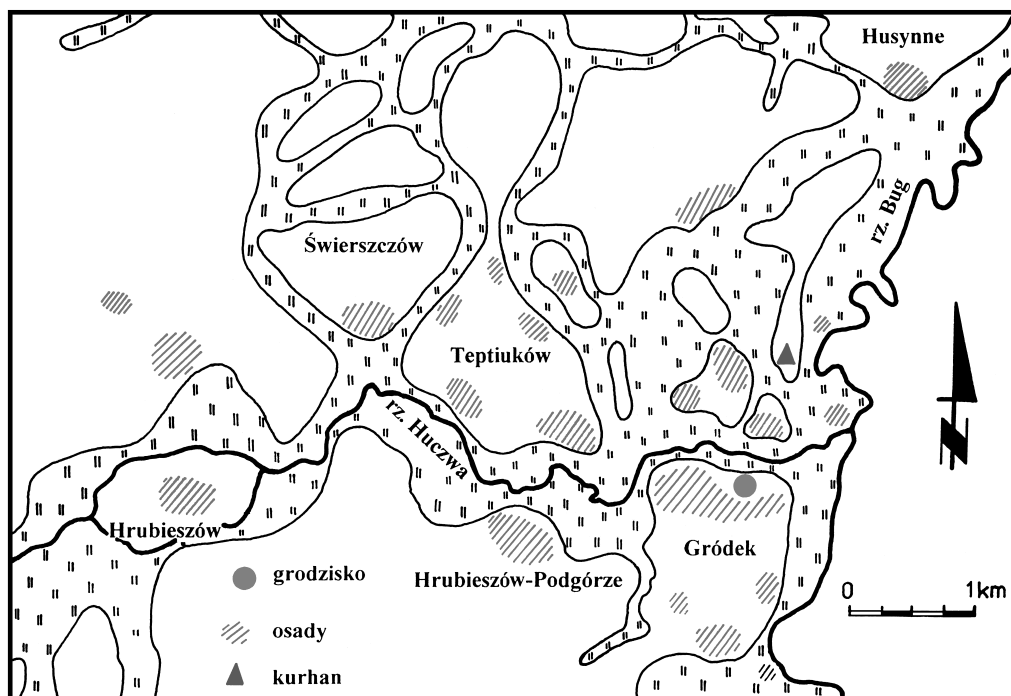

Рис. 1. Ранньосередньовічні пам'ятки з околиць Грубешова (Польща) (за В. Панасевичем)
Fig. 1. Early medieval sites from outskirts of Hrubieszów (Poland) (by V. Панасевич)

До другого типу відноситься всього одна ціла посудина середньої висоти (1,7 %) із слабо профільованою дуже низькою широкогорлою шийкою, що різко переходить в слабо випукле низьке плече. Вінце ледь відтягнуте догори оформлене простим заокругленням при завершенні і не виділяється відносно плавно вигнутої горловини.

Тип ІІІ (рис. 4,7) репрезентований двома посудинами (3,6 %). Це аналогічні попередньому типу горщики, що відрізняються лише середньовипуклими плечима із середньою висотою, що плавно переходять в тулуб. Шийка закінчується манжетоподібним потовщенням, край вінця косо зрізаний.

Горщики четвертого типу також представлені двома посудинами (3,6 %) із середньопрофільованими дуже низькогорлими відкритого типу шийками та ледь випуклими

середньої висоти плечиками. Це цілі посудини низької та середньої висоти. Вінця аналогічні другому варіанту першого типу.

Горщики типу V (рис. 2, 4–5; 8; 4, 3) складають значну за кількістю групу – 10 екземплярів, або 17,9 %. Тип поділяється на три варіанти. Тип V, варіант 1 – це одна посудина із середньопрофільованою дуже низькою широкогорлою шийкою, що різко переходить в слабо випукле низьке плече.

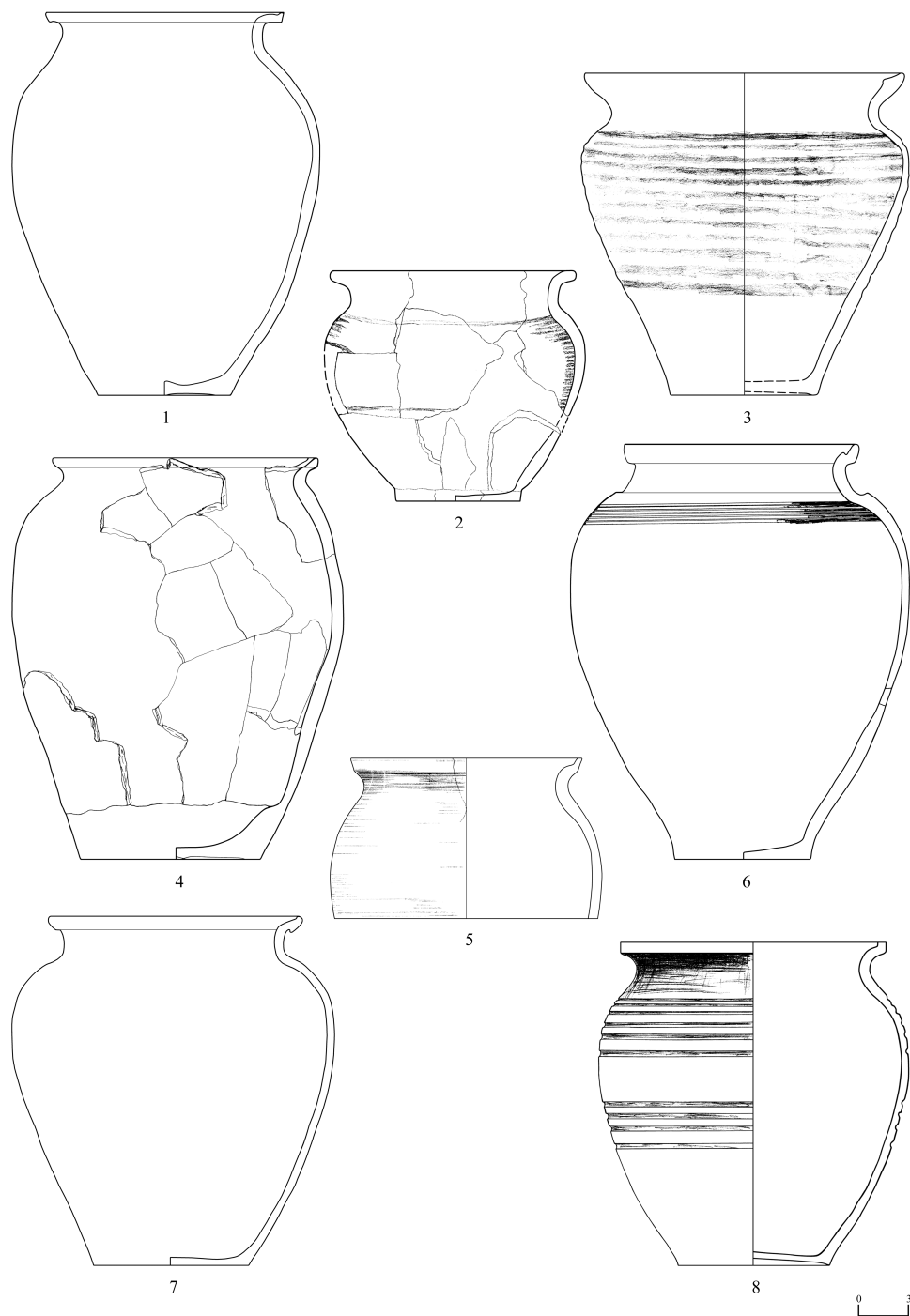

Рис. 2. Пам'ятка Грубешів-Підгірний. 1–2 – тип XI; 4–5, 8 – тип V; 3 – тип IX; 6–7 – тип VII
Fig. 2. Settlement Hrubieszów-Podgórze. 1–2 – type XI; 4–5, 8 – type V; 3 – type IX; 6–7 – type VII

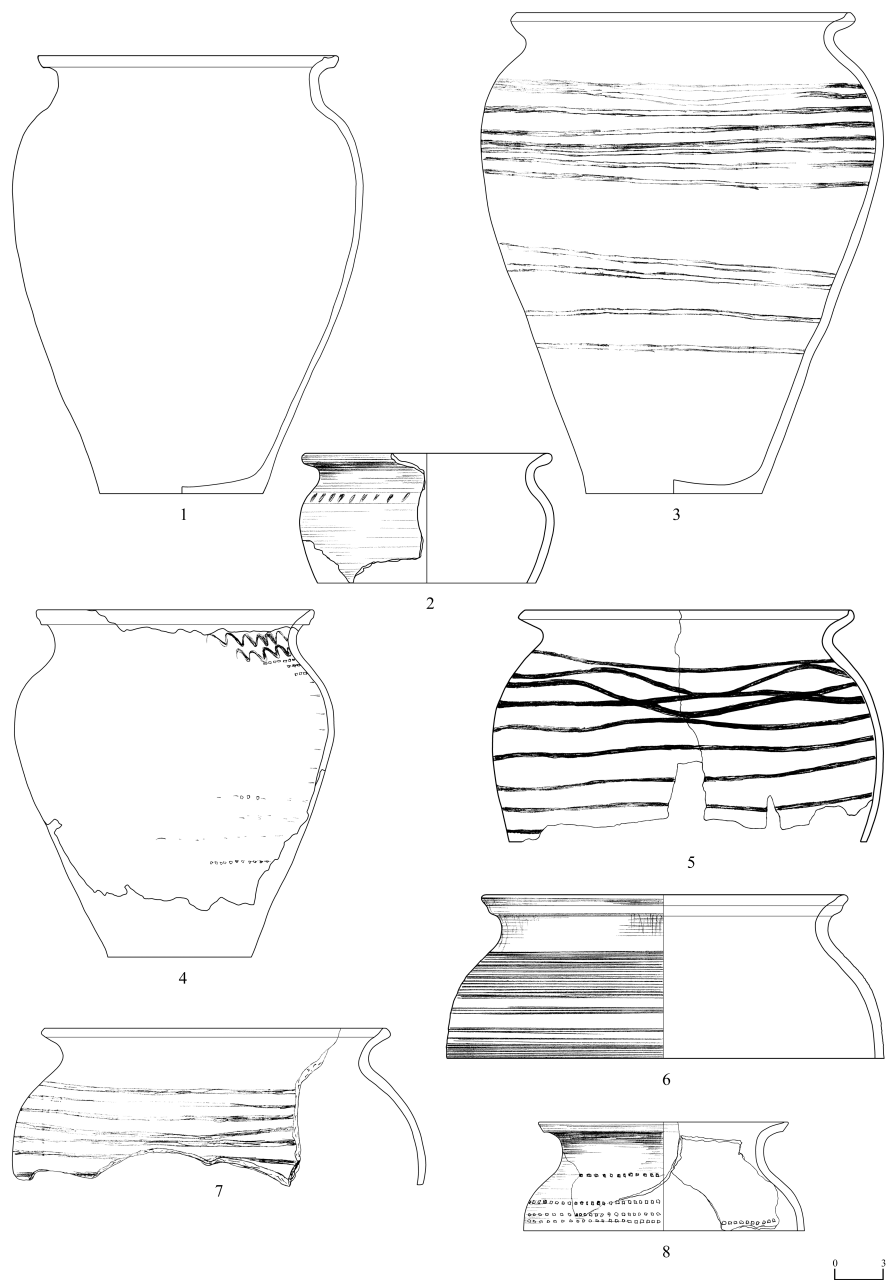

Рис. 3. Пам'ятка Грубешів-Підгірний. 1–2, 4–8 – тип IX; 3 – тип IV

Fig. 3. Settlement Hrubieszów-Podgórze. 1–2, 4–8 – type IX; 3 – type IV

Вінце масивне, заокруглене при завершенні, з добре помітною внутрішньою площадкою під накривку. До типу V, варіанту 2 відноситься найбільша кількість горщиків із цього масиву, що відносяться як до класу А – цілі посудини, так і до класу Б – до найбільшого розширення тулуба. Цілі посудини мають середню висоту, середньопрофільовану низьку, а в одному екземплярі дуже низьку відкритого типу, широкогорлу шийки та слабо випукле середньої висоти плече, що плавно переходить в тулуб. В основному усі вінця прості, плавно відігнуті з косо або вертикально зрізаною зовнішньою стороною, внутрішня – з чітко виділеним гострим виступом, лише одне – майже під прямим кутом відхилене назовні з горизонтально-зрізаним краєм, аналогічне другому варіанту першого типу (рис. 2, 8). Третій варіант цього типу представлений 3 посудинами, одна з яких ціла. Цілий горщик високий із середньопрофільованою низькою, широкогорлою шийкою та слабо випуклим високим плечем.

Інші посудини відрізняються від попередньої лише нижчою висотою шийки. Два вінця аналогічні до попередньому варіанту, одне – просте, плавно відігнуте на зовні, косо зрізане та не виділене відносно шийки.

Отже, загалом цей тип характеризується слабопрофільованими низькими широкогорлими шийками та слабовипуклими плечиками різної висоти, що плавно переходять у тулуб.

VI тип (рис. 3, 3; 4, 1, 8, 13) представлений 5 екземплярами горщиків (8,9 %), що поділяється на 2 варіанти. Перший варіант цього типу має два підваріанти. Це горщики із середньопрофільованими дуже низькими в першому підваріанті широкогорлими шийками, а в – другому із середньою шириною горловини та середньовипуклими низькими плечиками. Вінця прості, плавно відігнуті з косо зрізаною зовнішньою стороною, внутрішня – з менш чітко виділенням, як у попередньому типі, гострим виступом, одне взагалі без нього, просто загострене при завершенні (рис. 4, 8). Другий варіант відрізняється від попереднього лише середньою висотою плеча. Одна з посудин цього варіанту є цілою – це високий горщик з аналогічним попередньому варіанту вінцем.

Отже, це в основному низькогорлі, широкогорлі від низької до середньої висоти плечиками середньопрофільовані горщики.

Посудини типу VII (рис. 2, 6, 7; 4, 2) становлять 4 екземпляри, тобто 7,1 %. Тип ділиться на два варіанти. Варіант 1 представлений горщиками із середньопрофільованими низькими або дуже низькими шийками та середньої ширини горловинами, а також сильно випуклими низькими плечиками, що плавно переходять у тулуб. Вінця плавно відведені назовні, з ледь помітним напливом, та заокруглені при завершенні. Варіант 2 від попереднього відрізняється тільки середньою висотою плеча. Це дві цілі посудини, одна з яких середньої висоти, а інша – висока. Вінця з добре вираженим напливом, зовнішній край у вигляді ламаної лінії з гострим виступом у верхній частині та підрізкою, що підкреслює “манжет” в нижній.

Отже, це горщики із середньою шириною та низькою або дуже низькою горловиною із сильно випуклими плечиками різної висоти, від низьких до середніх.

До восьмого типу (рис. 4, 5) також відносяться 4 посудини (7,1 %) із середньопрофільованими дуже низькими широкогорлими шийками та слабовипуклими середньої висоти плечиками. Вінця відхилені назовні майже під прямим кутом, утворюючи внутрішню площадку, з горизонтально-зрізаними або заокругленими при завершенні верхніми краями.

Найбільший за кількістю тип – 15 екземплярів, тобто 26,9 % дев'ятий (рис. 2, 3; 3, 1–2, 4–8; 4, 6, 10–12). Цей тип поділяється на 4 варіанти, при тому варіант 2 поділяється на два підваріанти. Перший варіант представлений однією посудиною із середньопрофільованою дуже низькою широкогорлою шийкою та дуже низьким середньовипуклим плечем. Вінце відведе назовні майже під прямим кутом, утворюючи внутрішню площадку для накривки, та заокруглене при завершенні. До другого варіанту першого підваріанту відносяться 5 горщиків, один з яких є цілим. Це посудини із середньопрофільованими низькими та дуже низькими широкогорлими шийками і середньовипуклими низькими плечиками, що плавно переходять у тулуб. Другий підваріант цього типу репрезентований 7 горщиками, два з яких є цілими. Це посудини із сильнопрофільованими низькими та дуже низькими широкогорлими шийками і середньовипуклими середніми плечиками. За висотою це середні та високі горщики. Частина вінця аналогічна попередньому типу, інші – мають манжетоподібні завершення та загострений або заокруглений верхній край; одне вінце плавно відведене на зовні, відтягнуте до гори та загострене при завершенні (рис. 4, 6). Третій варіант представлений тільки однією посудиною, яка відрізняється від попереднього підваріанту лише нижчою висотою шийки та меншою шириною горловини. Вінце аналогічне першому варіанту цього ж типу. Четвертий варіант також представлений однією цілою дуже високою посудиною, яка відрізняється від попередніх. Це горщик із дуже високою широкогорлою шийкою та середньовипуклим високим плечем, а також з аналогічним до першого варіанту вінцем.

Отже, загалом майже усі горщики цього типу мають сильнопрофільовані низькогорлі і широкогорлі шийки та середньовипуклі плечики різної висоти – від низьких до середніх. Лише

одна посудина відрізняється, маючи дуже високу широкогорлу шийку та високе середньопрофільоване плече, що плавно переходить у тулуб.

Тип X (рис. 4, 4) представлений тільки одним горщиком (1,7 % від загальної кількості) з дуже сильнопрофільованою та дуже низькою відкритого типу шийкою і з ледь випуклим низьким плечем. Вінце відхилене на зовні майже під прямим кутом, утворюючи внутрішню площадку, з горизонтально-зрізаним та заокругленим при завершенні верхнім краєм.

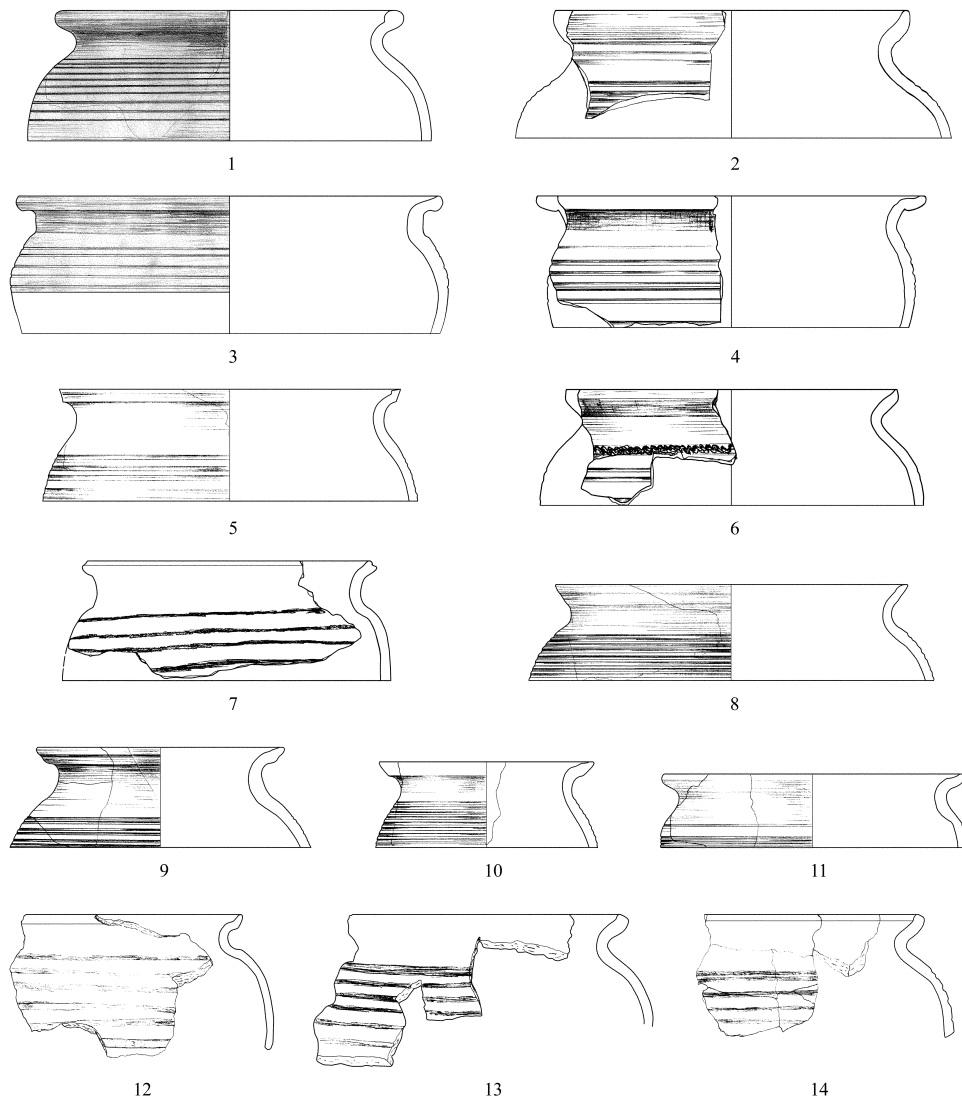

Рис. 4. Пам'ятка Грубешів-Підгірний. 1, 8, 13 – тип VI; 2 – тип VII; 3 – тип V; 4 – тип X; 5 – тип VIII; 6, 10, 11, 12 – тип IX; 7 – тип III; 9 – тип XI; 14 – тип I

Fig. 4. Settlement Hrubieszów-Podgórze. 1, 8, 13 – type VI; 2 – type VII; 3 – type V; 4 – type X; 5 – type VIII; 6, 10, 11, 12 – type IX; 7 – type III; 9 – type XI; 14 – type I

Останній XI тип (рис. 2, 1–2; 4, 9) репрезентований 3 посудинами, тобто 5,4 %, які відносяться до 3 варіантів. Перший варіант представлений цілим горщиком низької висоти із дуже сильнопрофільованою низькою широкогорлою шийкою та середньовипуклим низьким плечем. Вінце відхилене назовні майже під прямим кутом, проте на відміну від попереднього типу з ледь помітною внутрішньою площадкою, заокруглене при завершенні (рис. 2, 2). Другий варіант відрізняється від попереднього лише меншою шириною горловини та середньою висотою плеча. Вінце аналогічне третьому типу. Останній варіант репрезентований цілою високою посудиною також із дуже сильнопрофільованою та дуже низькою середньої ширини шийкою і

середньовипуклим високим плечем. Вінце відхилене назовні майже під прямим кутом, утворюючи внутрішню площадку, з горизонтально-зрізаним при завершенні верхнім краєм.

В основному майже уся кераміка з поселення Грубешів Підгірний є орнаментована прямими паралельними простими чи врізними лініями (рис. 2, 3,6,8; 3, 3,5-7; 4, 1-5,7-14) по плечиках та тулубу або лише по плечиках. Проте частина посудин має орнамент у вигляді хвилястих ліній, насіння-подібних заглиблень та зубчастого штамп (рис. 3, 2,8). Інколи усі або частково ці види орнаментів поєднуються між собою (рис. 3, 4; 4, 6). Важливо зазначити, що у керамічному комплексі поселення присутні також форми горщиків без орнаментів (рис. 2, 1,4-5,7; 3, 1).

Таблиця 5.3

Виміри показників верхніх часток горщиків

Виміри показників верхніх часток горщиків Клас А та Б – 56 екз.						
Показник форми	Найменування показників	Категорії вимірів - інтервальні групи (кількість посуду %)				
ФА	Відносна висота шийки(горловини)	Дуже низькогорлі 75,0%	Низькогорлі 23,2%	Середні —	Високі —	Дуже високі 1,8%
ФБ	Профіль шийки	Пряма або ледь відхилена назовні (дуже слабопрофільована) —	Слабо відхилена назовні (слабопрофільована) 21,4%	Середньо відхилена назовні (середньопрофільована) 35,7%	Сильно відхилена назовні (сильнопрофільована) 35,7%	Дуже сильно відхилена назовні (дуже сильнопрофільована) 7,2%
ФВ	Відносна висота плечика (пропорція плеча)	Дуже низька 1,8%	Низька 17,9%	Середня 57,1%	Висока 23,2%	Дуже висока —
ФГ	Профіль плечика	Дуже слабо випукле (дуже слабопрофільоване) 21,4%	Слабо випукле (слабопрофільоване) 26,8%	Середньовипукле (середньопрофільоване) 44,6%	Сильно випукле (сильнопрофільоване) 7,2%	Дуже сильно випукле (дуже сильнопрофільоване) —
ФЖ	Загальна конфігурація верхньої частини посудини	Дуже слабо відхилена (дуже широкогорлі або відкритого типу) 23,2%	Слабо відхилена (широкогорлі) 55,4%	Середньо відхилена (середня ширина горловини) 21,4%	Сильно відхилена (вузькогорлі) —	Дуже сильно відхилена (дуже вузькогорлі) —

Окрім вище зазначеної типології дуже цікаву інформацію по досліджуваному масиві кераміки дають обрахунки об'єму горщиків. Об'єм посудин є однією із найважливіших класифікаційних ознак, що відображає призначення посуду. Як відомо посуд призначений для зберігання речовин, що можуть споживатися та вирощуватися у різних кількостях. Так, для збереження злакових культур необхідні горщики, що характеризуються більшими об'ємами. Окрім того, застосування посуду в побуті також потребувало різної за об'ємом тари. Посуд для приготування їжі, наприклад, потребував більших об'ємів, ніж посуд, що використовувався для інших потреб.

Таблиця 5.4.

Виміри показників цілих горщиків

Виміри показників цілих горщиків Клас А – 25 екз.						
Показник форми	Найменування показників	Категорії вимірів – інтервальні групи (кількість посуду %)				
ФД	Загальна пропорція (висота) посудини	<i>Дуже низькі</i> 16,0 %	<i>Низькі</i> 8,0 %	<i>Середні</i> 48,0 %	<i>Високі</i> 24,0 %	<i>Дуже високі</i> 4,0 %
ФЕ	Висота плечика	<i>Дуже мале</i> 52,0 %	<i>Мале</i> 44,0 %	<i>Середнє</i> 4,0 %	<i>Високе</i> –	<i>Дуже високе</i> –
ФЖ	Загальна конфігурація верхньої частини посудини	<i>Дуже слабо віддалена (дуже широкогорлі або відкритого типу)</i> 44,0 %	<i>Слабо віддалена (широкогорлі)</i> 40,0 %	<i>Середньо віддалена (середньої ширини горловини)</i> 16,0 %	<i>Сильно віддалена (вузькогорлі)</i> –	<i>Дуже сильно віддалена (дуже вузькогорлі)</i> –
ФІ	Загальна конфігурація придонної частини посудини	<i>Дуже слабо віддалена (дуже широке деще)</i> 4,0 %	<i>Слабо віддалена (широке деще)</i> 68,0 %	<i>Середньо віддалена (середньої ширини деще)</i> 28,0 %	<i>Сильно віддалена (мале, звужене деще)</i> –	<i>Дуже сильно віддалена (дуже мале, сильно звужене деще)</i> –

Гістограма розподілу горщиків за об'ємом дозволяє виділити чотири групи: до першої (7 посудин, або 12,5 %) належать горщики від 1,0 до 3,0 л, до другої (12 горщиків, або 21,4 %) – від 3,0 до 5,0 л. Найбільша за кількістю група (24 посудини, або 42,9 %) об'ємом від 5,0 до 10,0 л. В значній кількості (13 горщиків, або 23,2 %) поширені горщики великих розмірів більше 10,0 л. (табл. 7).

Отже, посуд дає можливість прослідкувати певні особливості у структурі домашнього господарства на поселенні Грубешів Підгірний. На пам'ятці найбільше представлені форми горщиків, що вкладаються в інтервал від 5,0 до 10 л. та більше 10 л. Це великі та дуже великі за об'ємом посудини, які свідчать, що досліджуване поселення було осередком виробництва та зберігання сільськогосподарських продуктів.

Окрім того, в керамічному масиві пам'ятки репрезентовано значний відсоток посудин з об'ємом від 1,0 до 5,0 л. В основному це кухонні горщики, що не призначені для довготермінового зберігання припасів, на відміну від великих об'ємних посудин.

Об'єми посудин дають можливість також отримати і додаткову інформацію про кількісний склад сім'ї. Так, для приготування добової норми рідкої або напіврідкої їжі на одну людину необхідний об'єм становить близько 1,5 літра. Найбільш масовими на поселенні за об'ємом були кухонні горщики від 3,0 до 5,0 л. та частково від 5,0 до 10,0 л., з піком на об'єм 4–6 л. Отже виходить, що в середньому кількісний склад сім'ї на цьому поселенні дорівнював 3–4 чоловіка, не враховуючи немовлят.

Таблиця 6

Характеристика типів кружальних горщиків з поселення Грубешів Підгірний

Тип	Варіант	Ознака варіанта			Рисунок
		Показник ФБ/ ФГ	Показник ФД для класу А	Показник ФА/ФВ/ФЖ	
I	1	Б ₂ Г ₁	Д ₃ (1 екз.)	А ₂ В ₂ Ж ₁	–
	2		Д ₃ (5 екз.)	А ₁ В ₃ Ж ₁	4, 14
	3		Д ₃₋₄ (2 екз.)	А ₁ В ₄ Ж ₁	–
II	1	Б ₂ Г ₂	Д ₃ (1 екз.)	А ₁ В ₂ Ж ₂	–
III	1	Б ₂ Г ₃	–	А ₁ В ₃ Ж ₂	4, 7
IV	1	Б ₃ Г ₁	Д ₂₋₃ (2 екз.)	А ₁ В ₃ Ж ₁	–
V	1	Б ₃ Г ₂	–	А ₁ В ₂ Ж ₂	4, 3
	2		Д ₃ (4 екз.)	А ₁₋₂ В ₃ Ж ₁₋₂	2, 8
	3		Д ₄ (1 екз.)	А ₁₋₂ В ₄ Ж ₂	2, 4–5
VI	1a	Б ₃ Г ₃	–	А ₁ В ₂ Ж ₂	–
	1б		–	А ₁ В ₂ Ж ₃	4, 8, 13
	2		Д ₄ (1 екз.)	А ₁ В ₃ Ж ₃	3, 3; 4, 1
VII	1	Б ₃ Г ₄	–	А ₁₋₂ В ₂ Ж ₃	4, 2
	2		Д ₃₋₄ (2 екз.)	А ₁₋₂ В ₃ Ж ₃	2, 6–7
VIII	1	Б ₄ Г ₂	–	А ₁ В ₃ Ж ₂	4, 5
IX	1	Б ₄ Г ₃	–	А ₁ В ₁ Ж ₂	4, 11
	2a		Д ₃ (1 екз.)	А ₁₋₂ В ₂ Ж ₂	2, 3; 3, 2, 6
	2б		Д ₃₋₄ (2 екз.)	А ₁₋₂ В ₃ Ж ₂	3, 1, 4–5, 8; 4,
	3		–	А ₁ В ₃ Ж ₃	6, 10
	4		Д ₅ (1 екз.)	А ₅ В ₄ Ж ₂	3, 7; 4, 12
X	1	Б ₅ Г ₁	–	А ₁ В ₂ Ж ₁	–
XI	1	Б ₅ Г ₃	Д ₂ (1 екз.)	А ₂ В ₂ Ж ₂	2, 2
	2		–	А ₂ В ₃ Ж ₃	4, 9
	3		Д ₄ (1 екз.)	А ₁ В ₄ Ж ₃	2, 1

Таблиця 7

Підрахунки об'єму посудин

Розподіл посудин за об'ємом					
Посуд	Група				
	I	II	III	IV	V
	До 1,0 л	До 3,0 л	До 5,0 л	До 10,0 л	Більше 10 л
56	–	7	12	24	13
Розподіл посудин за об'ємом %					
100,0	–	12,5	21,4	42,9	23,2

Спробуємо прослідкувати еволюцію форм горщиків, визначити відносні дати типів посуду та ступінь їхньої подібності з посудинами інших територій.

Тип І, що представлений трьома варіантами, які в хронологічному аспекті дуже відрізняються між собою. Посудина першого варіанту близька за профілем та формою вінця до горщиків з поселення у Чумові, поблизу Грубешова, та відповідає, за типологією Є. та А. Косовських, групі 3, яка датується останньою чвертю IX ст. [Kokowscy, 1987, s. 29–30]. Аналогічний посуд на прилеглих територіях на теренах Польщі виявлено в Стжижові (Грубешівський повіт) та в Холмі-Білавині (передмістя м. Холма) [Rauhut, 1957, s. 113–129; Ruskowska, 1990, s. 79–86]. Подібні посудини на наших теренах виділяють дослідники на поселеннях в Рівневі І (це перший тип горщиків в третьому комплексі, що датують другою половиною IX ст.), в Дорогобужі, де вони представляють перший тип посуду з ідентичним датуванням та в Пліснеську і Хотомелі [Аулих, 1963, с. 378–380; Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 51–52; Кучера, 1986, с. 448–449; Русанова, 1973, с. 15]. Окрім того, аналогічні посудини трапляються і на інших територіях, наприклад на Добринівському городищі (Північна Буковина) та на поселеннях Канів і Монастирок (Середнє Подніпров'я) [Тимошук, 1982, с. 18–19; Петрашенко, 1992, с. 65–67]. На основі порівняльного аналізу посуду двох наступних варіантів виділено два види горщиків за профілюванням вінця, проте з різницею показників форми. Посудини першого виду масово представлені на поселеннях в Новогрудку, Стжижові, де вони є майже єдиною формою посуду, а також в Холмі-Білавині, Чермно, Переспі, Пліснеську та Дорогобужі [Малевская, 1972, с. 14–15; Rauhut, 1957, s. 113–129; Ruskowska, 1990, s. 79–86; Gurba, Urbanski, 1998, s. 159–166; Klosinska, Piotrowski, 2005, s. 385–407; Кучера, 1986, с. 448–449; Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 51–52]. Окрім того, такі посудини в невеликих кількостях відомі на всіх поселеннях між Дніпром та Карпатами і датуються серединою X – першою половиною XI ст. Горщики другого виду є найбільш характерними для Галичини та датуються кінцем XI ст. – першою половиною XII ст. Виявлення посудин цього виду на досліджуваному поселенні в Грубешові Підгірному, а також в Городку Надбужному свідчить про близьке сусідство з Галицькими землями [Малевская, 1969, с. 8–9; Bender, Kierzkowska, Kierzkowski, Bronicka-Rauhutowa, 1957, s. 182].

Другий тип представлений посудиною, найближчі аналогії якої виявлено у керамічних комплексах поселень, які знаходяться у межиріччі Гучви та Західного Бугу. Це горщики групи 6, за класифікацією Є. та А. Коковських. Хронологія цієї групи окреслюється другою половиною XII ст. [Kokowscy, 1987, s. 29–30].

Порівняльний аналіз типів кераміки III та VII свідчить, що вони мають подібні, а інколи однакові ознаки профілювання вінця, проте з різними пропорціями форми. Ці типи репрезентовані гончарними горщиками з манжетоподібними вінцями, що є головними в керамічних комплексах X–XI ст. на значних територіях від Західного Бугу до Середнього Подніпров'я. Їхнє побутування в основному обмежується рамками цього часу. Лише деякі з них, наприклад, на поселенні № 6 в Городку Надбужному [Zawadzka-Antosik, 1968, s. 355–361] датуються першою половиною XII ст., проте виготовлені вони з іншого тіста. Щодо аналогій з іншими поселеннями на прилеглих територіях Західного Побужжя, то, за класифікацією Є. та А. Коковських, такий посуд відноситься до 4 групи і датується авторами дуже умовно кінцем X та наступним століттям. Так, наприклад, він масово представлений на поселеннях в Грудку Надбужному (поселення № 25) та в Холмі-Білавині [Kokowscy, 1987, s. 29–30; Kokowski, 1980, s. 32–33; Ruskowska, 1990, s. 79–86]. Північніше, на поселенні в Новогрудку такі форми горщиків М. Малевською виділені в окремий варіант другого типу і з'являються тут наприкінці X ст. та є характерними для наступного [Малевская, 1972, с. 14–15]. В Дорогобужі аналогічні форми горщиків представлені невеликою кількістю матеріалу і віднесені Б. Прищепою до другого типу [Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 51–52]. Подібні за профілюванням вінця та форми посудини масово поширені і в Середньому Подніпров'ї. Так, на поселенні Монастирок вони виокремлені в окремий п'ятий тип з кількома варіантами. Проте на відміну від матеріалів з Грубешова Підгірного, Городка Надбужного та Новогрудка з'являються вони тут на початку X ст. та побутують до кінця XI ст. [Максимов, Петрашенко, 1980, с. 12–13; Малевская, 1972, с. 14–15].

Найближчі аналогії для горщиків четвертого типу виявлено в керамічних комплексах Городка Надбужного та на сусідніх теренах Галицької землі – на поселеннях в Пліснеську, Гологорах, Ковшеві та інших. Датують ці матеріали кінцем XI ст. – першою половиною XII ст. [Малевская, 1969, с. 5–9; Bender, Kierzkowska, Kierzkowski, Bronicka-Rauhutowa, 1957, s. 182].

Тип V репрезентований горщиками, аналогії яким, за класифікаціями багатьох дослідників, як українських так і польських, представлені в керамічних комплексах багатьох пам'яток від Західного Побужжя до Середнього Подніпров'я. Так, за класифікацією Є. та А. Коковських, ці горщики виокремлені в групу 5 та датуються кінцем XI–XII ст. [Kokowsky, 1987, s. 29–31]. Аналогічні форми посуду масово виявлені на поселеннях в Черемно Колонії [Gurba, Urbanski, 1998, s. 159–166], поблизу м. Могельниці (Соколівський повіт), де Е. Валічка на основі досліджених матеріалів виділила їх в окрему групу 7 [Walicka, 1957, s. 360–365] та в Городку Надбужному (поселення № 6, 25) [Zawadzka-Antosik, 1968, s. 355–361; Kokowski, 1980, s. 32–33]. На наших теренах подібні форми горщиків репрезентовані на поселеннях в Новогрудку, де вони виокремлені М. Малевською у варіант “г” другого типу, побутування якого припадає на XI ст. [Малевская, 1972, с. 14–15], а також в Пліснеську, Дорогобужі, проте у процентному відношенні вони становлять незначний відсоток від загальної кількості керамічного матеріалу [Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 51–52; Кучера, 1986, с. 448–449].

Подібний до попереднього типу матеріал, але з різницею у пропорціях форми, представлений горщиками типу VIII. Аналогії посуду для цього типу виявлені також на усіх зазначених вище поселеннях, де виявлено горщики V типу.

Горщики типу VI також мають широке побутування від Карпат до Середнього Подніпров'я, де масово репрезентовані майже на усіх пам'ятках кінця XI–XII ст. Цей тип кераміки більшість дослідників вважають загальнослов'янським. [Малевская, 1969, с. 5–9; Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 51–52; Кучера, 1986, с. 448–449]. Проте кілька форм горщиків цього типу мають дещо інші профілі вінець, які є характерними для галицьких земель та в невеликих кількостях виявлені лише на поселенні в Городку Надбужному [Bender, Kierzkowska, Kierzkowski, Bronicka-Rauhutowa, 1957, s. 182].

Наймасовішим на поселенні Грубешів Підгірний представлено матеріал IX типу. Окрім того, порівняльний аналіз наступних X та XI типів кераміки свідчить, що вони мають одні і ті ж ознаки профілювання вінець, як і в IX типу, хоча з різними пропорціями форми та показниками. Горщики цих типів виявлені на усіх поселеннях Галицької землі, а також на пам'ятках прилеглих територій – в Городку Надбужному, Новогрудку, Дорогобужі та Пліснеську [Bender, Kierzkowska, Kierzkowski, Bronicka-Rauhutowa, 1957, s. 182; Малевская, 1972, с. 14–15; Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 51–52; Кучера, 1986, с. 448–449]. Так, на поселенні в Дорогобужі Б. Прищепа виділив цей матеріал в окремий V тип, з кількома варіантами і датує його XII ст. [Прищепа, Нікольченко, 1996, с. 52–53]. В Новогрудку такі горщики (II тип) знайдені в усіх спорудах XII ст., але майже не трапляються в спорудах XIII ст. [Малевская, 1972, с. 14–15]. В Городку Надбужному вони виявлені також у об'єктах XII ст. і становлять значний відсоток від загальної кількості матеріалу [Bender, Kierzkowska, Kierzkowski, Bronicka-Rauhutowa, 1957, s. 182]. На думку М. Малевської такі форми горщиків є характерними лише для галицьких та прилеглих до них територій. Окрім того, серед матеріалу цих типів трапляються форми горщиків, які відрізняються профілюванням вінця. Це незначний відсоток посуду з манжетоподібним викінченням, аналогічний III типу, проте з різницею у формах горщиків.

Отже, вивчення на основі статистичного опрацювання кераміки з поселення Грубешів Підгірний та співставлення її з матеріалами інших керамічних комплексів дозволяє набагато точніше встановити хронологічні межі існування пам'ятки, а також деякі історичні зв'язки цього поселення. На основі детального аналізу встановлено, що поселення Грубешів Підгірний почало існувати ще наприкінці IX ст., проте апогею свого розвитку досягло в XI–XII ст. Порівняльний аналіз дозволив провести деякі паралелі у формах посуду, які свідчать про тісні культурні традиції та економічні зв'язки з населенням Галичини, Волині та частково Середнього Подніпров'я.

ЛІТЕРАТУРА

Аулих В.

- 1963 Славянское поселение у с. Рипнева (Рипнев I) Львовской области // МИА. – № 108. – С. 378–380.

Генинг В.

- 1973 Программа статистической обработки керамики из археологических раскопок // СА. – №1. – С. 114–125.
1992 Древняя керамика. Методы и программы исследования в археологии. – Киев. – С. 45–89.

Кучера М.

- 1986 Керамика // Археология Украинской ССР. – Киев. – Т. 3. – С. 446–452.

Максимов С., Петрашенко В.

- 1980 Городище Монастирок VIII–XIII ст. на Середньому Дніпрі // Археологія. – Київ. – № 33. – С. 3–20.

Малевская М.

- 1969 К вопросу о керамике Галицкой земли XII–XIII вв. // КСИА АН СССР. – Вып. 120. – С. 3–14.
1972 Некоторые исторические связи Новоградка в X веке. // КСИА АН СССР. – Вып. 129. – С. 14–20.

Петрашенко В.

- 1992 Слов'янська кераміка VIII–IX ст. Правобережжя Середнього Подністров'я. – Київ. – 138 с.

Прищепя Б., Нікольченко Ю.

- 1996 Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в X–XII століттях. – Рівне. – 248 с.

Русанова И.

- 1973 Славянские древности VI–IX вв. между Днпром и Западным Бугом // САИ. – Вып. EI -25. – Москва. – С. 15.

Тимошук Б.

- 1982 Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). – Київ. – С. 14–37.

Banasiewicz E., Koman W., Buszewicz J., Panasiewicz W.

- 1992 Badania ratownicze w Hrubieszowie-Podgórzu na stan. 5 // SZ. – Zamość. – S. 44–49.

Banasiewicz E., Koman W., Buszewicz J., Panasiewicz W.

- 1993 Badania ratownicze w Hrubieszowie-Podgórzu na stan. 5 // SZ. – Zamość. – S. 52–58.

Bender W., Kierzkowska E., Kierzkowski K., Bronicka-Rauhutowa J.

- 1957 Badania w Gródki-Nadbużnym w pow. Hrubieszowskim w 1955 r. // SA. – Warszawa. – Т. III. – S. 182.

Gurba J., Urbański A.

- 1998 Nowe materiały do datowania drewnianych konstrukcji zespołu grodowego “Czerwień” w Czermnie nad Huczwią // APŚ. – Lublin. – Т. III. – S. 159–166.

Kokowsky E. i A.

- 1986 Nowe stanowisko wczesnosredniowieczne w miejscowości Czumów, w gminie Hrubieszów // Sprawozdania z badań terenowych w województwie zamojskim w 1986 roku. – Zamość. – S. 34–35.
1987 Osadnictwo wczesnośredniowieczne w mikroregionie pomiędzy Huczwią, Bugiem i Bukową. – Zamość. – S. 29–30.

Kokowski A.

- 1986 Badania sondażowe w Gródku nad Bugiem, na stan. 25 // Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS w 1986 roku. – Lublin. – S. 32–33.

Kłosińska E., Piotrowski M.

- 2005 Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na wielokulturowym stanowisku 54 w Perespie, gm. Tyszowce, w sezonach 2003–2004 // MSROA. – Т. XXVI. – S. 385–407.

Rauhut L.

- 1957 Osadnictwo wczesnośredniowieczne w Strzyżowie, pow. Hrubieszów // WA. – Т. XXIV. – S. 113–129.

Ruszkowska U.

- 1990 Ze studiów nad wczesnośredniowiecznym rejonem osadniczym w Chélmie-Bielawinie // Lubelskie Materiały Archeologiczne. – Lublin. – T. III. – S. 79–86.

Zawadzka-Antosik B.

- 1968 Materiały wczesnośredniowieczne z osady w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów // WA – T. XXXIII. – S. 355–361.

Walicka E.

- 1957 Wczesnośredniowieczna osada w miejscowości Mogielnica, pow. Sokołów // WA. – T. XXXIII. – S. 360–365.

Natalia VOJCESCHUK

TYPOLOGY OF POTS FROM THE SETTLEMENT NEAR GRUBESZÓV PODGÓRNY

The article deals with the typology of the pottery collected on the ancient settlement near village Grubeszów Podgórny in Grubeszów region of Lublin voyevodstvo, which is in Poland. Particular analytic program was applied to statistically investigate the pottery in accordance to specific set of patterns associated with different but typical features. Eleven major types of pottery were detached at the result of these evaluations. Types I, V, IX are the most frequent of them and they demonstrate the major tendencies in the development of forms and proportions of pots on the settlement. Variations of given types are very similar in their figures. It indicates the close chronological phase these variations existed in.

Analysis reveals a large degree of resemblance between the specified ceramic materials and the pottery from other territories. Many similar or comparable forms exist on the huge area from Western Buh to Dnipro and Dnister.